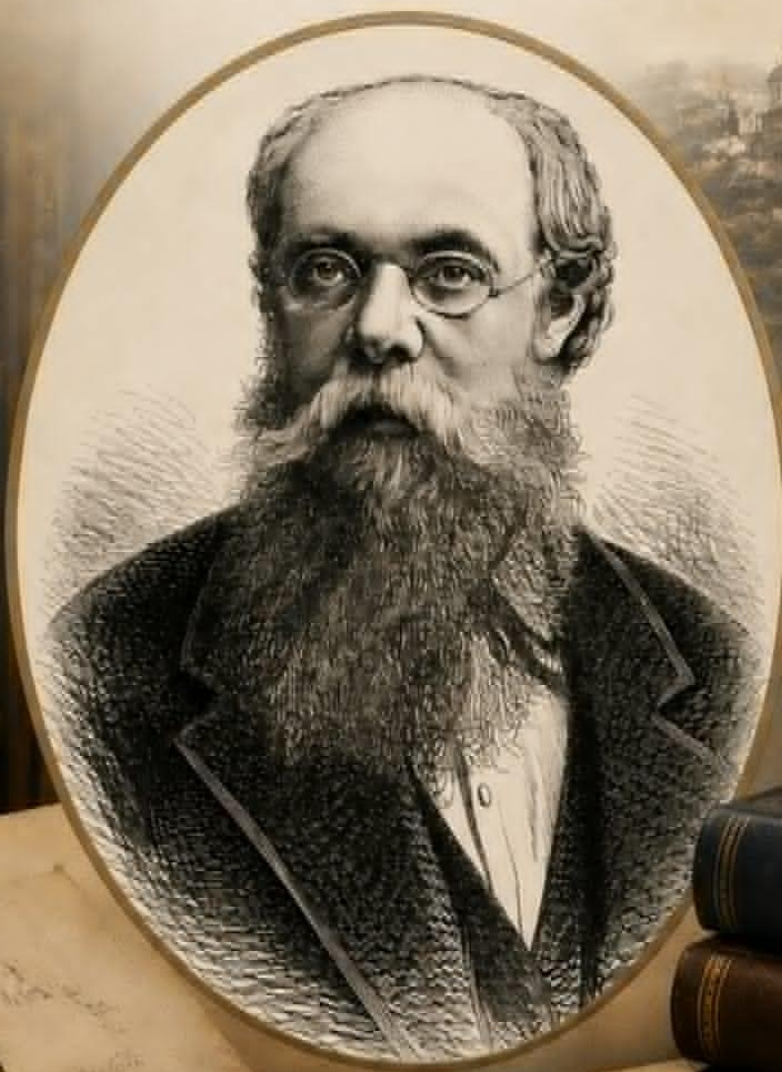

Олександр Кониський

КІЕВСКАЯ
СТАРИНА

ЕЖЕМЕСЯЧНОЕ
ИСТОРИЧЕСКОЕ ИЗДАНИЕ.

1882

«Боже великий, єдиний,
нам Україну храни,
Волі і світу промінням
ти її осіни...»

«Я не знаю ні одної більш-менш значної української справи,
яка не повстала би, коли не ініціативою,
то при діяльній участі Кониського...
Можна любити Україну так, як її любив Кониський,
але більш, як він, – любити не можна».

О. Лотоцький

ДЕПАРТАМЕНТ КУЛЬТУРИ ВИКОНАВЧОГО ОРГАНУ КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ)

Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих міста Києва

Відділ електронних ресурсів та довідково-бібліографічного обслуговування

Олександр Кониський (1836–1900): захисник українського слова

до 190-річчя від дня народження

Бібліографічний список літератури

Олександр Кониський (1836-1900) : захисник українського слова : бібліогр. список до 190-річчя від дня народження / упоряд.: Ж. Копитко ; ред.-бібліогр. С. Денисова ; літ. ред. О. Трубайчук ; Департамент культури виконавчого органу Київської міської ради (КМДА) ; Публ. б-ка ім. Лесі Українки для дорослих. – Київ, 2026. – 17 с.

Бібліографічний список присвячено 190-річчю з дня народження Олександра Яковича КОНИСЬКОГО – знакової постаті українського громадського руху другої половини ХІХ ст., який вплинув на українське суспільство як адвокат, громадський діяч, педагог, публіцист, меценат, видавець через підтримку національної свідомості, науки, літературної праці, який активно боровся за збереження української мови, культури, історичної пам'яті українського народу.

Містить літературу про життєвий шлях та діяльність (книги, статті з продовжуваних та періодичних видань), електронні ресурси.

Для пошуку матеріалів використовувались електронні каталоги Публічної бібліотеки імені Лесі Українки для дорослих м. Києва, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, пошукова система Google Академія.

Матеріал списку подано за тематичними розділами, а в межах розділів – за алфавітом.

Бібліографічний список адресований учителям, студентам та учням – для навчальної, освітньої діяльності, бібліотекарям і бібліографам – для використання в довідково-інформаційній роботі та широкому колу читачів, для всіх, хто хоче дізнатись більше про видатну особистість, одного із перших українських самостійників – О. Я. Кониського.

Всі фото для бібліографічного покажчика взяті з відкритих джерел мережі інтернет та згенеровані за допомогою ШІ.

Відділ електронних ресурсів та довідково-бібліографічного обслуговування, вул. Кониського, 83-85.

Упорядники: Копитко Ж.

Редактор-бібліограф: Денисова С.

Літературний редактор: Трубайчук О.

Телефон для довідок: (044) 486-01-46

e-mail: lubibl@ukr.net

Вступ

18 (6) серпня 1836 р. – на маленькому хуторі Переходівка Борзенського повіту Чернігівської губернії народився Олександр Якович Кониський – письменник, педагог, громадський діяч, великий захисник українського в часи заборон, послідовний самостійник. Народився в родині хоч і дворянській, але зубожілій. Кониські – стародавній рід із чотирьохсотрічною історією.

Закінчив Ніжинське дворянське училище та Чернігівську гімназію, де й почав писати вірші українською. Матеріальні нестатки та хвороба очей не дозволили Кониському здобути повну вищу освіту в Ніжинському юридичному ліцеї. Після відбуття військової служби, з 1854 р. працює в суді – на низових посадах у Кримінальній палаті в Полтаві та Прилуках.

Самостійно опановує юриспруденцію та здає екстерном іспити на кандидата права, а після селянської реформи 1861р. займається адвокатською практикою, сподіваючись захищати інтереси колишніх кріпаків.

Вів літературну (з 1858 р.) і громадську діяльність, був членом полтавської та київської «Громад».

Найвідоміші літературні псевдоніми – О. Верниволя, Ф. Горovenko, В. Буркун, О. Хуторянин, Полтавець, найбільш вживаним є Перебендя (О. Перебендя), всього налічується близько 150.

Відстоював право українського народу на здобуття освіти рідною мовою. Займався організацією недільних шкіл. Сам читав історію в п'яти недільних школах Полтави, одна з яких була вечірня для дорослих.

Крім численних мовних заборон та організації і відкриття шкіл була проблема нестачі україномовних підручників. Він не тільки поширював серед учнів «Граматку» П. О. Куліша, «Букваря южнорусского» Т. Г. Шевченка, а й сам приступив до складання україномовних підручників.

З серпня 1861 р. діячі полтавської «Громади» – О. Стронін та О. Кониський – стали членами Петербурзького Комітету Грамотності при III-му Відділу Імператорського Вільного економічного товариства, в якому Кониський запропонував цілу програму освітньої діяльності для полтавських громадянців.

У рамках широкої програми освіти для народу, яку опублікував М. Костомаров в «Основі» у 1862 р., О. Кониський видав два підручники для початкової школи, а саме: «Українські прописи» (зразки для писання) (Полтава,

*О. Кониський з дружиною -
Марією Олександрівною,
Катеринослав 1866р.*

1862р.), «Арифметика або щотниця для українських шкіл» (1863р.). У 1882-1883 рр. ним був укладений український буквар «Граматка, або Перша читанка задля початку вчень» для початкового навчання дітей читанню українською мовою. Також підготував підручник з українських законів для селян, підручники з географії, історії, які не були допущені до друку цензурою.

Статті О. Кониського, присвячені шкільній освіті, дають можливість виокремити предмети, які, на його думку, є пріоритетними для вивчення в школах: українська мова (читання і письмо), математика, географія та історія, Закон Божий. Як педагог, вважав, що центральне місце в системі навчальних дисциплін національної школи має посідати рідна мова.

Обвинувачений у поширенні «малоросійської пропаганди», він в 1863 р. без слідства і суду був засланий до Вологди, потім – до Тотьми (нині – рф). Саме перебування в Тотьмі суттєво змінило життя Кониського. Там він познайомився з юною Марією Пестеровою, сиротою, що жила з опікунами – бабою та дідом Кокаревичами. Звісно, останні, маючи онучку на виданні з не малим, як на ті часи, посагом (25 тисяч рублів), були категорично проти будь-яких її взаємин з бідним політичним засланим. Молоді люди вирішили інакше. Не отримавши благословення, вони вінчалися «убегом», тобто просто втекли до Вологди й у січні 1864 року одружилися.

На засланні Кониський захворів, почав втрачати зір. В 1865-му р. отримав дозвіл виїхати за кордон для лікування. З кінця 1866-го р. повернувся з дружиною в Україну і жив у Катеринославі (нині м. Дніпро) майже шість років, займаючись адвокатською та літературною працею і перебуваючи під наглядом поліції.

Більшість з того, що за ці роки Кониський написав та зібрав (роман «Не даруй золотом, та не бий молотом», три віршовані поеми «Семен Палій», «Козак Розум», «На засланні», близько 20 тисяч слів для українського словника, великий збірник прислів'їв), у 1871 р., під час чергового обшуку, забрано російською поліцією та назавжди втрачено.

З 1872-го р. після зняття нагляду переїхав до Києва, де працював у газеті «Киевский Телеграф», яку після прийняття Емського указу 1876 р. і посилення україножерського курсу російського уряду було закрито.

Як член Київської міської думи (обраний 1878 р.) Олександр Якович розгортає бурхливу діяльність: звертається до міністра освіти щодо скасування Емського указу та запровадження у школах рідної мови, тоді ж захоплюється проблематикою звичаєвого права. Опублікував у виданні полтавського губернського земства «Земский обзор» статтю «Мировой суд и народные обычаи» про нехтування мировими судьями звичаєвого права (1883р.) та «Письма из Юго-Западного края» (1884р.).

Вів публіцистичну діяльність в Галичині, за його матеріальної підтримки та ініціативи у Львові з'являється літературно-науковий і політичний часопис «Правда». Фактично єдине всеукраїнське друковане видання у часи заборони українського. У «Правді» друкуються твори Костомарова, Куліша, Кониського та ін.

Був одним із ініціаторів заснування у Львові Літературного товариства імені Шевченка (1873 р.), а пізніше – ініціатором його перетворення в Наукове товариство імені Шевченка. Йому пожертвував свою бібліотеку і архів, відкрив стипендію і заповів частину грошей. Взяв на себе обов'язки головного редактора перших випусків «Записок Наукового товариства імені Шевченка», в якому лише він і М. Грушевський регулярно друкували свої праці – замітки, критичні огляди, статті з історії та літератури. У співпраці з В. Антоновичем він доклав зусиль до того, щоб його учень, Михайло Грушевський, отримав кафедру української історії у Львівському університеті (було відкрито першу в Україні кафедру (1894р.)).

1885 р. написав слова пісні «Боже Великий, Єдиний» («Молитва за Україну», муз. М. Лисенка), що в обробці Олександра Кошиця стала духовним гімном України.

У другій половині 1890-х р. активно допомагав Володимиру Антоновичу заснувати Всеукраїнську загальну організацію українських громад, яка мала об'єднати всіх свідомих і активних українців. І тих, що в Україні, і частково тих, що були розкидані по всій Російській імперії.

Для потреб Всеукраїнської загальної організації заснував у Києві видавництво «Вік», яке за 15 років свого існування опублікувало понад 100 книжок українською мовою.

Однією з головних праць О. Кониського була повна біографія Тараса Шевченка «Тарас Шевченко-Грушівський» (1898 р.), що вийшла у двох томах. Їй він присвятив останні десять років свого життя, провів величезну роботу по збиранню необхідного матеріалу, відтак відвідав Звенигородщину, інші шевченківські місця, зустрічався з багатьма людьми, що знали Шевченка, роздобув чимало рукописів поета, його листи, спогади про нього, урядові документи тощо. Але ще М. Грушевський писав, що «хоч як важна і різностороння була літературна творчість Кониського, але важнішою стороною його життя треба уважати його громадську діяльність».

У 1899 році Кониський готує документ, у якому обґрунтовує необхідність скасування утисків проти української мови, що спиняють просвіту українців. Подає його міністрові внутрішніх справ Російської імперії. Майже кричить про шкоду, якої вони завдають. Зі спогадів І. Франка, це був останній голосний виступ в імперії.

Спадщина О. Кониського посідає чільне місце в історії вітчизняної педагогічної думки. Погляди О. Кониського на проблеми розвитку національної школи не втратили своєї актуальності й нині та потребують подальшого вивчення і творчого використання у розбудові сучасної школи, освіти.

Багато громадських діячів вважали О. Кониського видатним учителем. Так, наприклад, С. Єфремов вважав його своїм духовним батьком, наставником та вчителем. «Се була людина, що не

Могила О. Я. Кониського,
Байкове кладовище

знала компромісів у національній справі, і кожне розходження у цій справі, яку він справді брав завше засадничо, було для нього підставою для розходження особистого. Так він рвав з людьми найближчими, і були моменти, коли він залишався майже самотнім» – писав у спогадах про Олександра Кониського його ідейний послідовник і друг Олександр Лотоцький.

Від кінця 1920-х років в СРСР твори Кониського знаходились під забороною (за винятком кількох поезій), а радянське літературознавство відносило його до «націоналістів». Певна «реабілітація» Кониського відбулася у 80-х р. XX ст., а в Києві 1990 р. було перевидано його монографію «Тарас Шевченко-Грушівський».

Найщиріший поборник українства Олександр Кониський помер 12 грудня (29 листопада) 1900 р. в Києві. Похований на Байковому кладовищі (ділянка № 1).

У 1927 р. завдяки старанням Сергія Єфремова на могилі Олександра Кониського встановили хрест та огорожу. На встановленні хреста зійшлися Сергій Єфремов, доньки Євгенія та Марія з чоловіком – академіком Іоаннікієм Малиновським. Марія прикрасила могилу квітами й промовила: «Академія була його мрією, і ось два академіки на його могилі».

Коли було відкрито заповіт письменника, то стало відомо, що найбільшу суму грошей він заповів Науковому товариству імені Шевченка, до того ж десять тисяч рублів було для фінансової підтримки своєї найбільшої мрії – Української академії наук (якщо вона буде створена впродовж десяти років по його смерті), меншу суму – Чернігівському земству на створення школи в Переходівці. Серед дітей отримала спадок лише старша донька Євгенія Киричинська, тоді вже вдова. На жаль, не все з останньої волі діяча було виконано. І причини для того були різні.

В одному з листів О. Я. Кониський напише: «Уся спадщина по мені – моя 35-літня праця. Нехай мої наступники що хочуть з нею роблять: чи пустять в непам'ять, чи затопчуть в болото, я спокійно зйду з кону, бо добре тямлю, що моя праця своє діло робила і зробила».

Стріткод на фасаді
Публічної бібліотеки імені
Лесі Українки

В березні 2023 р. вулицю Тургенєвська в м. Києві (носила назву з 1903р.) було перейменовано на честь Олександра Яковича Кониського. На фасаді Публічної бібліотеки імені Лесі Українки було розміщено стріткод «Кониський О. Я. – Формувач свідомості чи біограф Кобзаря?» – інформаційну табличку з авторською ілюстрацією та QR-кодом (реалізація проекту «Стріткод: історія на кожному кроці» від ГО «Історична Платформа»), яка знайомить читачів бібліотеки та перехожих з постаттю О. Я. Кониського, ім'я якого назавжди вписане в історію українського національного відродження.

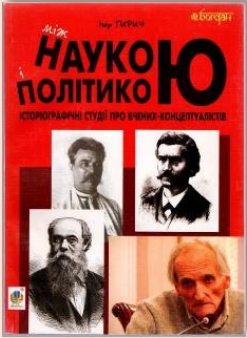
Життєвий та творчий шлях О. Я. Кониського

1. Антонович, М. Дві замітки до життєпису О. Кониського / М. Антонович // Український історик. – 1971. – № 1-2 (29-30). – С. 89-94.

Про маловідомі факти з життя видатного українського письменника, громадського діяча й публіциста Олександра Кониського.

2. Антонович, М. Олександр Кониський / Марк Антонович // 125 років київської української академічної традиції, 1861-1986 = 125 years of the Kievian Ukrainian academic tradition, 1861-1986 : зб. / Укр. Вільна Акад. Наук у США ; ред. Марко Антонович. – Нью-Йорк: [б.в.], 1993. – С. 181-194 : іл.

Фундаментальна історико-біографічна праця відомого історика М. Антоновича (вперше опублікована в збірниках Української Вільної Академії Наук), присвячена життю та діяльності видатного українського письменника, громадського діяча, адвоката О. Кониського.

3. Гирич, І. Б. Батько українського самостійництва / І. Б. Гирич // Між наукою і політикою. Історіографічні студії про вчених-концептуалістів. – Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2012. – С. 53-82.

Стаття присвячена О. Кониському як одному з перших фундаторів української культурно-політичної окремішності та державотворчої думки кінця XIX ст.

4. Гирич, І. Сіячі. Українські інтелектуали, які пробудили ідею незалежності / Ігор Гирич. – Київ : Кліо, 2023. – С. 241-265 : іл.

Ця праця є збіркою інтелектуальних біографій десяти визначних українських істориків-мислителів : М. Грушевського, О. Бочковського, В. Липинського, В. Антоновича, Є. Чикаленка та ін. В книзі про О. Кониського – як батька української культурно-політичної окремішності.

5. Дорошенко, В. Герой національної праці / В. Дорошенко // Календар-альманах на 1955 рік. – Буенос-Айрес : Відродження, [1954]. – С. 103.

Стаття В. Дорошенка «Герой національної праці», присвячена О. Кониському, була опублікована в еміграційному «Календарі-альманасі «Відродження» за 1955 рік в Аргентині.

6. Дорошенко, В. Олександр Кониський (3 нагоди століття народин) / В. Дорошенко // Життя і знання: ілюстрований популярно-науковий журнал-місячник. – Львів, 1936. – Ч. 7-8. – С. 194.

Біографічна та літературознавча розвідка, присвячені життю й діяльності видатного українського письменника, громадського діяча та засновника НТШ О. Кониського.

7. Доценко, Р. Затятий всеукраїнець позаісторичної доби : до портрета Олександра Кониського / Р. Доценко // Дивослово. – 2001. – № 7. – С. 8-13.

8. Мисюра, О. Кониський Олександр Якович (1836-1900 рр.) / О. Мисюра. – Чернігів, 2008. – 200 с.

Фундаментальне дослідження, присвячене життю та феномену видатного українського письменника, публіциста і громадського діяча.

9. Ралів, М. До біографії О. Кониського / М. Ралів // Записки Історично-Філологічного Відділу Української Академії Наук. / за голов. ред. акад. Агатангела Кримського. – У Києві, 1928. – Кн. XIX (1928). – С. 222-225 : фот.

10. Усенко, І. Б. Кониський Олександр Якович / І. Б. Усенко // Енциклопедія історії України : / редкол.: В. А. Смолій (гол.) [та ін.] ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Наук. думка, 2008. – Т. 5 : Кон - Кю. – С. 25: іл.

11. Франко, І. Про життя і діяльність Олександра Кониського / Іван Франко. – Львів : Т-во «Просвіта». – 1901. – 36 с.

І. Франко висвітлює діяльність О. Кониського як громадського діяча, адвоката, письменника, а також як видавця українських книжок для народу.

12. Хропко, П. П. Речник національної ідеї / П. П. Хропко // Дивослово. – 2000. – № 8. – С. 59-61.

Стаття видатного українського літературознавця П. П. Хропка, яка присвячена аналізу життя, громадсько-освітньої діяльності та творчості письменника Олександра Яковича Кониського.

Науково-дослідницька та громадська діяльність О. Я. Кониського

13.

Александров, О. В. Земські і міські установи 1870-1880-х років в оцінці О. Кониського / О. В. Александров // Юридичний вісн. – 2011. – № 1. – С. 16-19.

Проаналізовано погляди О. Кониського, присвячені питанням удосконалення діяльності органів місцевого самоврядування (за матеріалами його публікацій на сторінках періодичних видань).

14.

Александров, О. Адвокатська діяльність Олександра Кониського (до 175-річчя від народження) / О. Александров // Юридична Україна. – 2011. – № 4. – С. 4-9.

Аналіз адвокатської діяльності О. Я. Кониського – статті, майже невідомої українській юридичній науці.

15.

Александров, О. В. Погляди Олександра Кониського на судову систему Російської Імперії: актуальні аспекти / О. В. Александров // Юридичний вісн. – 2010. – № 4. – С. 31-36.

16.

Андрусишин, Б. І. Еволюція ідей самостійництва України в теоретичній спадщині О. Кониського / Б. І. Андрусишин // Вісн. гуманітарних наук. – 2025. – № 9.

У статті комплексно проаналізовано еволюцію ідей самостійництва в теоретичній спадщині О. Кониського та їх значення для формування української культурно-політичної ідентичності в умовах бездержавності.

17.

Антонович, М. О. Кониський і Т. Шевченко / Марко Антонович // Наукові записки = WISSENSCHAFTLICHE MITTEILUNGEN / гол. ред. Р. Єндик. – Мюнхен, 1971-1972. – Т. XXIII. – С. 3-47.

Історико-літературна праця М. Д. Антоновича (написана у 1971-1972 рр.), присвячена дослідженню життя О. Кониського та його фундаментальному внеску у розвиток шевченкознавства, зокрема створенню першої ґрунтовної наукової біографії Кобзаря.

18.

Глизь, Ю. Київська міська дума: розбудова модерного міста / Юрій Глизь ; наук. ред. О. Реєнт. – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2019. – С. 327 с. : іл.

Дослідження присвячене діяльності Київської міської думи в 1870-1914 рр. В розділі «Документи» містяться матеріали від 1880р. з пропозиціями О. Кониського збільшити киянам квоти місць у гімназіях та Університеті св. Володимира, а також з приводу запровадження контролю й такси на хліб.

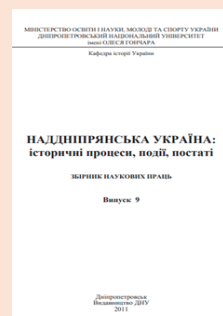
19.

Дяченко, О. В. Громадська діяльність О. Я. Кониського у справі втілення соборницьких прагнень українців на початку 1890-х рр.: «політика нової ери» / О. В. Дяченко // Вісн. Дніпропетров. ун-ту. Серія: Історія та археологія. – 2010. – № 18. – С. 57-61.

Досліджено й охарактеризовано громадську діяльність О. Кониського у Східній Галичині на поч. 1890-х рр. та його роль у польсько-українських відносинах.

20.

Дяченко, О. В. Діяльність Олександра Кониського в НТШ / О. В. Дяченко // Наддніпрянська Україна: історичні процеси, події, постаті : [зб. наук. пр.] / ред. кол. : С. І. Світленко та ін. – Дніпропетровськ. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2011. – Вип. 9. – С. 81-89.

Про наукову та громадську діяльність наддніпрянського народолюбця О. Я. Кониського в Науковому товаристві ім. Шевченка та його внесок у створенні й реформуванні товариства в 1870-1890-х рр.

21.

Ковбасенко, Л. О. Кониський «Тарас Шевченко-Грушівський, хроніка його життя» як взірці біографічної шевченкіани / Л. Ковбасенко // Шевченкознавчі студії. – 2008. – Вип. 11. – С. 41-45.

22. Кочубей, Т. Творчий спадок українського перекладача, педагога та адвоката Олександра Кониського / Т. Кочубей, Х. Середа // Соціальна робота та соціальна освіта. – 2025. – № 2 (15). – С. 237-243.

У статті розглянуто життєвий та творчий шлях О. Кониського. Охарактеризовано його літературну, громадську, освітню, видавничу й правничу діяльність. Наголошено на його ролі в національному русі, організації Полтавської громади й Братства тарасівців. Відзначено, що його твір «Молитва за Україну» («Боже великий, єдиний») став духовним гімном України.

23. Панькова, С. Заповіти Олександра Кониського / Світлана Панькова // Вісник НТШ. – Львів, 2011. – № 46. – С. 26-30.

24. Стоян Т. А. Траєкторія «Українського проєкту» в науковій спадщині М. Драгоманова та О. Кониського / Т. А. Стоян // Вісн. гуманітарних наук : зб. наук. пр. – 2025. – № 11.

У статті здійснено спробу осмислити інтелектуальну спадщину О. Кониського та М. Драгоманова як проєкцію двох моделей національного відродження.

25. Турчина, І. С. Висвітлення проблем національної освіти в публіцистиці О. Кониського / І. С. Турчина // Вісн. Чернівецького нац. пед. ун-ту. Серія: Педагогічні науки. – Чернівці, 2013. – Вип. 109. – С. 129-132.

26. Ясь, О. Ідея академії в українській науковій і громадській думці кінця ХІХ - початку ХХ ст. : тексти та контексти / Олексій Ясь // Український історичний журнал. – 2018. – № 6. – С. 4-32.

У статті висвітлюється походження ідеї української академії наддніпрянських, галицьких інтелектуалів на рубежі 1880-1890-х рр., показується значення Наукового товариства імені Шевченка у Львові й Українського наукового товариства в Києві.

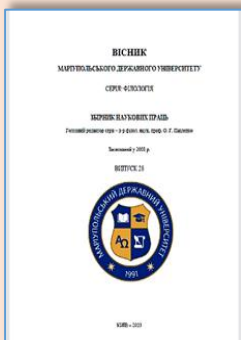
Літературна діяльність О. Я. Кониського

27.

Бойко, Н. Художньо-стильові домінанти в малій прозі Олександра Кониського / Надія Бойко // Дивослово. – 2013. – № 10. – С. 53-56.

28.

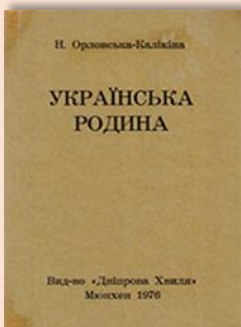
Бойко, Н. Т. Мотиви вини й каяття у прозі Олександра Кониського / Надія Теодорівна Бойко // Вісн. Маріупольського держ. ун-ту. Серія: Філологія. – 2023. – № 28. – С. 24-31.

У статті на прикладі прозових творів О. Кониського здійснено аналіз морально-етичних концептів: вина і каяття. Автор простежує, як Кониський репрезентував мотиви вини й каяття, як вони співвідносились із тогочасною колективістською і правовою культурою.

29.

Легкий, М. Новелістика Олександра Кониського в контексті української прози 1880-1890-х років [Електронний ресурс] / Микола Легкий // Ін-т Івана Франка НАН України : вебсайт. – Режим доступу : <https://cliplr.cc/2pVRc>. – Дата звернення : 21.07.2026. – Назва з екрана.

30.

Орловська-Калікіна, Н. Українська родина в творчості письменників-реалістів: О. Кониського, І. Нечужа-Левицького, П. Мирного, В. Барвінського, Б. Грінченка : (скорочена докторська дисертація) / Н. Орловська-Калікіна. – Мюнхен: Дніпрова хвиля, 1976. – С. 119-123.

У книзі містяться короткі життєписи та характеристики письменників-реалістів. Йдеться про те, наскільки правдиво зображені у творах наших письменників-реалістів українські родини. Мова йде про родини українського суспільства, саме тих часів, коли автори були живими свідками життя України, а саме останніх двох десятиліть кріпацтва і півсотні років після його знесення.

31.

Протасова, С. Віршування Олександра Кониського 60-70-х років XIX століття / Світлана Протасова // Мандрівець. – 2010. – № 4. – С. 66-71.

Стаття присвячена аналізу поетичних творів О. Кониського 60-70-х р. XIX ст. у зрізі метрики, ритміки, строфіки та римування.

32.

Ткаченко, Р. П. Художня типологія науки у повістях О. Кониського «Семен Жук та його родичі», «Юрій Горовенко» / Р. П. Ткаченко // Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах. – 2013. – Вип. 27. – С. 330-338.

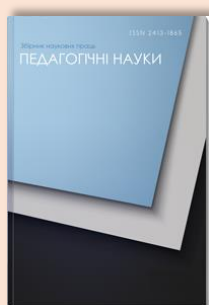
33.

Яблонська, О. Інтелігент із «смутного часу»: повість О. Кониського «Юрій Горовенко» / О. Яблонська // Українознавчий альманах. – 2013. – Вип. 14. – С. 93-96.

Педагогічна та просвітницька діяльність

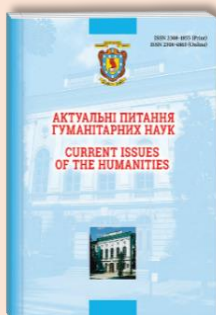
34.

Белан, Г. В. Персоналія в історико-педагогічному дослідженні : (на матеріалі вивчення педагогічної спадщини і просвітницької діяльності О. Кониського) / Г. В. Белан // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2005. – Вип. 40. – С. 175-178.

Вивчення педагогічної персоналії в дисертаційному дослідженні на матеріалі розгляду педагогічної спадщини і просвітницької діяльності О. Кониського.

35.

Гаврилук, М. Компаративний аналіз мовного питання у світоглядних наративах українських вчених М. Драгоманова та О. Кониського / Михайло Гаврилук, Людмила Іванова // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчених Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2024. – Вип. 77, т. 1. – С. 29-41.

Йдеться про М. Драгоманова та О. Кониського, які мали полярні погляди у царині політичного напрямку відродження, але в окремих питаннях все ж були однодумцями. Прикметно, що О. Кониський, вважав, що українська мова повинна здобути визнання на законодавчому державному рівні в Російській імперії.

36.

Гніп, М. Громадський рух 1860 рр. на Україні. Кн. 1: Полтавська громада / Михайло Гніп; передм. М. Гніп. – Полтава : Держ. вид-во України, 1930. – 236 с.: іл.

Автор всебічно аналізує просвітницьку діяльність інтелігенції Лівобережної України, а саме О. Кониського, Є. Мілорадовича, Д. Пильчикова, у книзі детально висвітлено процес створення та функціонування недільних шкіл, видання підручників для народу українською мовою.

37.

Домбровська, Л. Просвітницька діяльність Олександра Кониського / Лариса Домбровська // Вісн. Книжкової палати. – 2012. – № 8. – С. 44-48.

У статті висвітлено життєвий шлях, науково-педагогічну та просвітницьку діяльність видатного українського письменника, педагога, громадського діяча О. Кониського, проаналізовано його підручники та статті з педагогічної тематики.

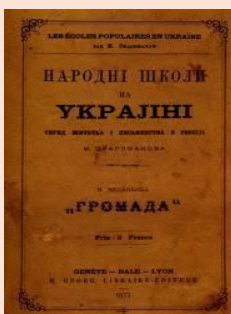
38.

Домбровська, Л. В. Олександр Якович Кониський (1836-1900) – видатний український просвітник, культурно-громадський діяч, письменник, педагог / Лариса Василівна Домбровська // Українська біографістика : зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т біографістики ; НБУВ ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – Вип. 10. – С. 198-211.

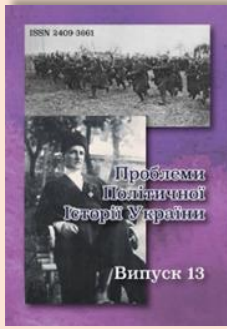
Висвітлено життєвий шлях, науково-педагогічну, просвітницьку діяльність видатного українського письменника, педагога, громадського діяча О. Кониського.

39.

Драгоманов, М. П. Народні школи на Україні серед життя і письменства в Росії М. Драгоманова / М. П. Драгоманов. – Geneve ; Bale ; Lyon : «Громада», 1877. – 152 с. – (Les Ecoles Populaires en Ukraine par M. Драгоманов).

40.

Дяченко, О. В. Педагогічна діяльність Олександра Кониського / О. В. Дяченко ; Дніпров. нац. ун-т ім. Олеся Гончара // Проблеми політичної історії України. – Вип. 13. – 2018. – С. 6-16.

Висвітлено педагогічну діяльність українського письменника, педагога, громадського діяча О. Кониського та проаналізовано його педагогічні погляди.

41.

Дяченко, О. В. Діяльність недільних шкіл на Полтавщині на початку 1860-х рр. // Гуманітарний журнал. – 2015. – № 1-2. – С. 62-70.

У статті подано характеристику діяльності недільних шкіл на Полтавщині у 60-х рр. XIX ст. та проблеми викладання українською мовою.

Листування

42.

Антонович, М. Неопублікований лист О. Я. Кониського / М. Антонович // Український історик. – 1965. – Ч. 2 (5-6). – С. 72-76.

43.

Александрова, Г. «...В добрий час почнемо листуватися» : листи Олександра Кониського до Ганни Берло / Галина Александрова // Дивослово. – 2006. – № 12. – С. 52-60.

44.

Антонович, М. П. О. Куліш та О. Я. Кониський / М. Антонович // Український історик. – 1970. – № 1-3 (25-27). – С. 38-52.

45.

Антонович, М. О. Кониський і М. Грушевський / М. Антонович // Український історик. – 1984. – № 1-4 (81-84). – С. 48-63.

46.

Бойко, Н. О. Кониський та О. Барвінський: до історії співпраці / Н. О. Бойко // Слово і час. – 2019. – № 6. – С. 85-94 : іл.

У статті на основі листування, спогадів і публіцистичних статей простежено майже сорокарічну історію ділових і дружніх стосунків О. Кониського й О. Барвінського, їхню кропітку працю на ниві українства.

47.

Бурлака, Г. Олександр Кониський : нові грані постаті (листи до М. Грушевського) / Галина Бурлака // Український історик / за ред. Любомир Роман Винар. – [Б.м.]: Українське історичне т-во, 2004-2005. – Т. ХLI-XLII. – Ч. 3-4 (163-164) / 1 (165). – С. 60-68.

48.

Ковалець, О. Олександр Кониський: нові грані постаті (на матеріалі листування з М. Грушевським) / Ольга Ковалець // Грінченко-Сетон : міжнар. журн. молодих науковців / Київ. ун-т. ім. Бориса Грінченка. – Київ, 2021. – Т. 2 (2). – С. 31-41 : іл.

Епістографія О. Кониського.

49. [Листи Олександра Кониського до Іллі Шрага](#) : наук. вид. / упоряд., передм., прим. Т. П. Демченко, О. О. Мисюри. – Чернігів : Просвіта, 2011. – 210 с.

У книзі відображено маловідомі подробиці особистого та громадського життя О. Кониського.

Вшанування пам'яті О. Я. Кониського

50. [Александрова, Г. Знаковість і значущість присутності : до 170-річчя Олександра Кониського](#) / Галина Александрова // Дивослово. – 2006. – № 10. – С. 58-61 : портр.

51. «Боже Великий, Єдиний, нам Україну храни»: [Духовний гімн України] [Електронний ресурс] // Православна церква України: Ютуб-канал. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=pdYczcl-yQg>. – Дата перегляду. – 05.08.2026. – Нава з екрана.

52. Букет, Є. Найвидатніший після Шевченка – творець сучасного українця [Електронний ресурс] / Євген Букет // Армія inform : вебсайт. – Режим доступу : <https://surl.li/axmrlo>. – Дата публікації : 07.09.2021. – Назва з екрана.

53. Вулиця Кониського (Львів) [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вебсайт. – Режим доступу : <https://clipr.cc/5Yd4g>. – Дата перегляду : 22.07.2026. – Назва з екрана.

54. Вулиця Кониського (Київ) [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вебсайт. – Режим доступу : <https://clipr.cc/2jbJJ>. – Дата перегляду : 22.07.2026. – Назва з екрана.

55. Вулиця Кониського (Черкаси) [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вебсайт. – Режим доступу : <https://clipr.cc/4rwLv>. – Дата перегляду : 22.07.2026. – Назва з екрана.

56.

Грушевський, М. Твори : у 50 т. / М. Грушевський; редкол.: П. Сохань (голов. ред), І. Гирич [та ін.]. – Львів: Вид-во «Світ», 2002. – Т. 7 : Серія. «Історичні студії та розвідки (1900-1906)». – 2005. – С. 546-556.

У розділі «Некрологи» міститься стаття М. Грушевського «Пам'яті Олександра Кониського».

57.

Олександр Кониський у проєкті Стріткод [Електронний ресурс] // ГО «Історична платформа» : вебсайт. – Режим доступу : <https://streetcodes.in.ua/streetcodes/oleksandr-konyskyi/>. – Дата перегляду : 22.07.2026. – Назва з екрана.

58.

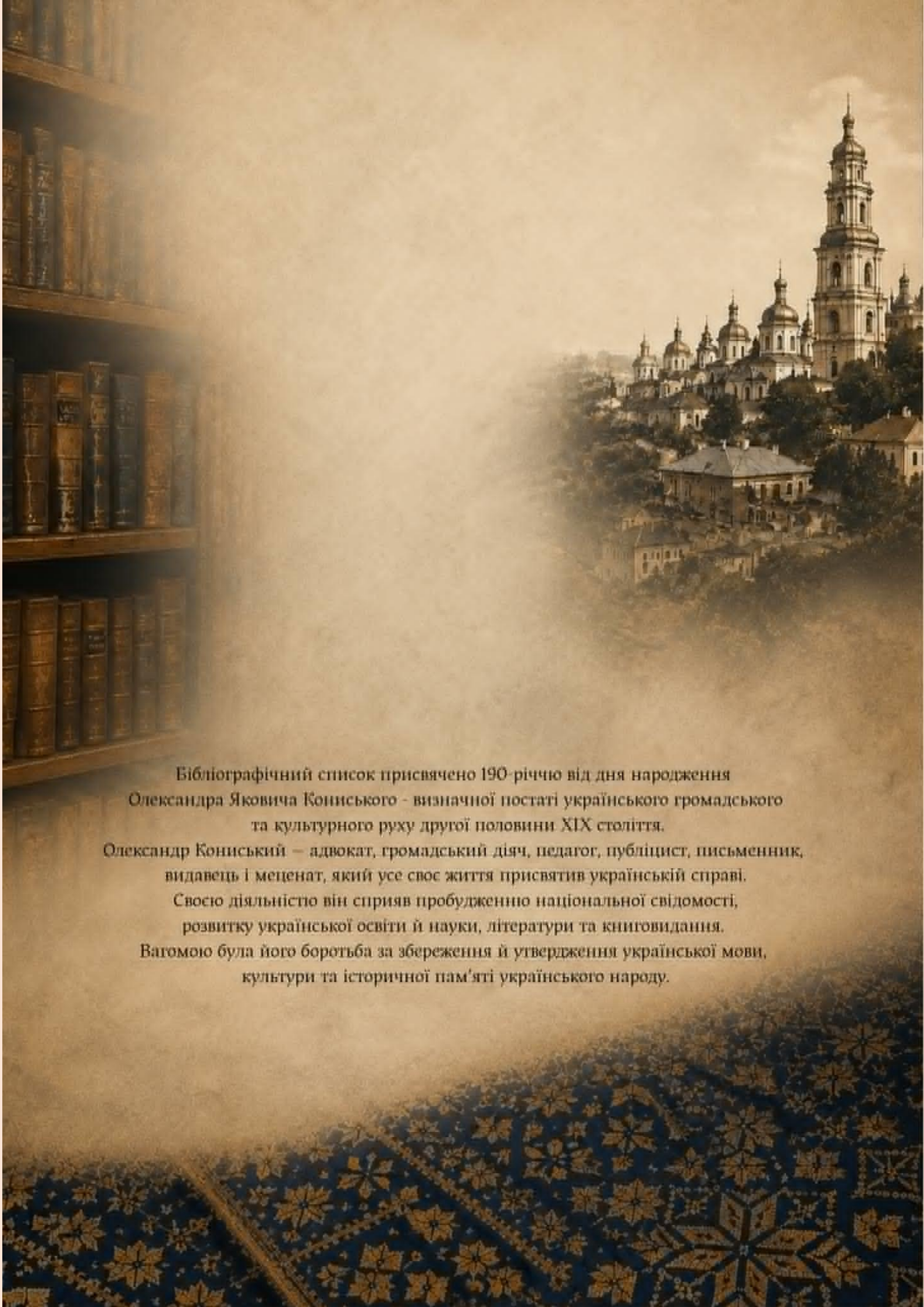

Стріткод на честь українського письменника О. Кониського було урочисто відкрито на фасаді Публічної бібліотеки імені Лесі Українки [Електронний ресурс] // Публічна бібліотека імені Лесі Українки: вебсайт. – Режим доступу: <https://lukl.kyiv.ua/stritkod-oleksandr-koniskij/>. – Дата публікації : 15.11.2023. – Назва з екрана.

Стріткод на честь українського письменника О. Кониського було урочисто відкрито на фасаді Публічної бібліотеки імені Лесі Українки для дорослих (за адресою: вул. О. Кониського, 83-85) у листопаді 2023 р.

**«Боже великий, єдиний, нам Україну храни,
Волі і світу промінням ти її осіни...»**

(«Молитва за Україну»
О. Кониський, 1885 р.)

Бібліографічний список присвячено 190-річчю від дня народження
Олександра Яковича Кониського - визначної постаті українського громадського
та культурного руху другої половини XIX століття.

Олександр Кониський — адвокат, громадський діяч, педагог, публіцист, письменник,
видавець і меценат, який усе своє життя присвятив українській справі.

Своєю діяльністю він сприяв пробудженню національної свідомості,
розвитку української освіти й науки, літератури та книговидання.

Вагомою була його боротьба за збереження й утвердження української мови,
культури та історичної пам'яті українського народу.